

ANKSIOZNOST STUDENATA HUMANISTIČKIH NAUKA ZA VREME PANDEMIJE VIRUSA COVID-19

Ana Lukić¹, Bojana Arsić², Anja Gajić³, Dragana Maćešić-Petrović⁴,
Aleksandra Bašić⁵

¹Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

¹lukic0512@gmail.com, ²bojana.arsic57@gmail.com, ³anjuskagajic@gmail.com, ⁴macesicd@yahoo.com,

⁵aleksandra@fasper.bg.ac.rs

Kratak sadržaj: Cilj ovog istraživanja je bio da ispita stepen anksioznosti studenata fakulteta humanističkih nauka u Republici Srbiji za vreme pandemije virusa COVID-19, kao i da proceni prediktore anksioznosti kod studenata. Uzorak se sastojao od 260 studenata koji pohađaju fakultete humanističkih nauka na teritoriji Republike Srbije, a za procenu stepena anksioznosti koju osećaju studenti za vreme pandemije korišćena je Zungova skala za samoprocenu anksioznosti (Zung Self Rating Anxiety Scale – ZSAS; Zung, 1971; prema Lučev, 2006). U našem istraživanju dobijeno je da su svi studenti za vreme pandemije virusa COVID-19 osećali izrazito visok stepen anksioznosti. Takođe, dobili smo da su studentkinje anksioznije od studenata, dok se tip fakulteta koji ispitanici pohađaju, zatim veličina mesta iz kojeg potiču, kao i pripadnost različitim uzrasnim grupama nisu pokazali kao prediktori anksioznosti. Od velike je važnosti osigurati besplatne servise podrške mentalnom zdravlju svim studentima, a pogotovu studentima koji pohađaju fakultete humanističkog usmerenja, imajući u vidu da se pokazalo da su studenti za vreme pandemije COVID-19 virusa bili veoma anksiozni.

Ključne reči: Studenti, anksioznost, COVID-19, pandemija, humanističke nauke.

ANXIETY OF STUDENTS OF HUMANITIES DURING COVID-19 PANDEMIC

Abstract: The aim of this research was to examine the level of anxiety among students of the Faculty of Humanities in the Republic of Serbia during the COVID-19 virus pandemic, as well as to evaluate the predictors of anxiety among students. The sample consisted of 260 students attending faculties of humanities in the territory of the Republic of Serbia. The Zung Self Rating Anxiety Scale (ZSAS; Zung, 1971; according to Lučev, 2006) was used to assess the degree of anxiety felt by students during the pandemic. It was found in our research that all students felt a particularly high degree of anxiety during the COVID-19 virus pandemic. We also found that female students are more anxious than male students, while the type of faculty the respondents attend, as well as the size of the place they come from, and their different age groups did not prove to be the predictors of anxiety. It is of great importance to provide free mental health support services to all students, especially to students attending humanities faculties, bearing in mind that it has been shown that students were very anxious during the COVID-19 virus pandemic.

Key Words: Students, anxiety, COVID-19, pandemic, humanities.

1. UVOD

Anksioznost se često opisuje rečima kao što su teskoba, zabrinutost, panika, napetost, nervoza i sl. Navedeni izrazi se koriste kako bi opisali neugodno stanje koje se manifestuje kroz niz telesnih i psihičkih simptoma koji se javljaju u situacijama koje doživljavamo kao ugrožavajuće ili opasne. Ovu vrstu nelagode možemo osećati bilo da se radi o stvarnoj ili zamišljenoj opasnosti (Štrkalj Ivezić i Vuković, 2007). Anksioznost predstavlja formu patološkog straha koju karakteriše osećaj unutrašnje uznemirenosti, uplašenosti i zabrinutosti da će se nešto loše dogoditi. Ona se javlja u trenucima kada objektivna opasnost zapravo ne postoji ili kada emocionalan odgovor nije srazmeran doživljaju opasnosti (Latas i Lečić Toševski, 2007; prema Latas i sar., 2010).

Ovo stanje karakteriše iracionalni i prekomerni osećaj strepnje, praćen znakovima uzrokovanim hiperaktivnošću vegetativnog nervnog sistema. Možemo reći da je to difuzan, veoma neprijatan i često nejasan osećaj teskobe koji je udružen sa jednim ili više telesnih doživljaja, poput praznine u stomaku, stiskanja u prsima, lupanja srca, ubrzanog disanja, glavobolje ili iznenadne potrebe za ekskrecijom. Često je prisutno i osećanje nemira, kao i naglašena potreba za kretanjem (Lakić i sar., 2007). Anksioznost je sastavni deo života i povremeno svi imamo ovakve osećaje. O bolesti se govori tek kada je ona stalno prisutna, te kada iracionalan i preteran strah, udružen sa osećanjem napetosti stvara poteškoće u obavljanju svakodnevnih zadataka (American Psychiatric Association, 2000).

U decembru 2019. godine pojavila se serija slučajeva virusne pneumonije nepoznatog uzroka u Kini. Svetska zdravstvena organizacija (eng. *World Health Organization*, WHO, 2019) prva je izvestila o slučajevima obolevanja u gradu Vuhanu, pri čemu je ova pojava povezana sa korićenjem proizvoda sa lokalne pijace za prodaju životinja i

morskih plodova. Infekcija se ubrzo raširila tako da je u martu 2020. godine proglašena pandemija (WHO, 2020). Ubrzo se ispostavilo da epidemija COVID-19 ne predstavlja samo zdravstvenu krizu, već da promenom dotadašnjeg načina funkcionisanja utiče i na društvene tokove, praveći tako brojne posledice po živote ljudi. Pandemija je donela manjak komunikacije, rad i nastavu na daljinu, neprestanu neizvesnost i socijalnu izolaciju. Posebno veliki trag COVID-19 ostavlja na studente, utičući na njihov način učenja i organizacije vremena, motivaciju, ali i na interakciju sa kolegama i profesorima (Pavlović i sar., 2021).

Uočena je visoka stopa simptoma anksioznosti kod studenata u različitim zemljama sveta. Proučavanje njihovog mentalnog zdravlja jeste važno pitanje, s obzirom na psihosocijalne karakteristike ove populacije, prema kojima su studenti posebno ranjiva skupina kada je reč o psihičkim problemima. Pored biološkog i psihološkog sazrevanja, oni se dolaskom na fakultet suočavaju sa nizom novih životnih izazova koje mogu doživeti kao veoma stresne (Lenz et al., 2016). Nesumnjivim uticajem na sve segmente života, COVID-19 je ostavio posledice i po mentalno zdravlje stanovništva, o čemu svedoči podatak da se pojava depresije i anksioznosti kod mladih osoba udvostručila u vreme pandemije. Povećan psihološki stres usled fizičkog distanciranja, zajedno sa uobičajenim izazovima sa kojima se studenti suočavaju tokom svog školovanja, ostavlja prostor za pojavu pojačanih anksioznih simptoma (Kovačević i sar., 2022).

Cilj ovog istraživanja je bio da ispita stepen anksioznosti studenata fakulteta humanističkih nauka u Republici Srbiji za vreme pandemije virusa COVID-19, kao i da proceni prediktore anksioznosti kod studenata.

2. METODOLOGIJA

2.1 UZORAK

Uzorak se sastojao od 260 studenata koji pohađaju fakultete humanističkih nauka na teritoriji Republike Srbije. Socio-demografske karakteristike uzorka su date u Tabeli 1.

Tabela 1 - Socio-demografske karakteristike uzorka

Varijabla	Kategorija	f	%
Pol	Ženski	240	92.3
	Muški	20	7.7
Uzrasna grupa	18-25	214	82.3
	26-35	32	12.2
	36-60	14	5.4
Veličina grada porekla	više od 500.000 stanovnika	56	21.5
	100.000-500.000	39	15
	50.000-100.000	53	20.4
	10.000-50.000	54	20.8
	manje od 10.000 stanovnika	58	22.3
Fakultet	Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju	75	28.8
	Učiteljski fakultet	65	25
	Filozofski fakultet - psihologija	57	21.9
	Viša vaspitačka škola	63	24.2

2.2 INSTRUMENT

Instrument koji je bio korišćen bila je Zungova skala za samoprocenu anksioznosti (*Zung Self Rating Anxiety Scale* – ZSAS; Zung, 1971; prema Lučev, 2006). Instrument se sastoji od 20 ajtema u formi izjava, a ispitanici treba

da označe stepen slaganja ili neslaganja sa navedenim izjavama, odnosno u kojoj meri se date izjave odnose na njih. Ponuđeni odgovori su u vidu četvorostepene skale Likertovog tipa (1 = retko, 2 = ponekad, 3 = često, 4 = uvek). Sabiranjem odgovora ispitanika dobija se ukupan skor, a ajtemi pod rednim brojevima 5, 9, 13, 17 i 19 su obrnuto skorovani. Maksimalni skor na skali koji ispitanici mogu ostvariti je 80 i on ukazuje na prisustvo anksioznosti, a svaki skor iznad 36 je indikacija na prisustvo anksioznog poremećaja.

Instrument u formi Google Upitnika je distribuiran onlajn putem studentima putem facebook grupe svakog pojedinačnog fakulteta u aprilu 2020. godine za vreme vandrednog stanja. Ispitanicima je naglašen cilj istraživanja i objašnjeno im je da upitnike popunjavaju dobrovoljno, kao i da učestvovanje u istraživanju anonimno.

Za procenu pouzdanosti korišćenog instrumenta, korišćen je Kronbahov alfa koeficijent i dobijeno je da je pouzdanost instrumenta prihvatljiva ($\alpha = .76$).

2.3 STATISTIČKA ANALIZA

Obrada podataka je izvršena u SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programu za statističku obradu podataka. Radi utvrđivanja pouzdanosti korišćenog instrumenta, korišćen je Kronbahov alfa koeficijent. Za prikaz ukupnih vrednosti dobijenih na instrumentu, korišćene su metode deskriptivne statistike. Za utvrđivanje razlika između ispitanika različitog pola, korišćen je t-test za nezavisne uzorke, dok je za utvrđivanje razlika između ispitanika u pogledu fakulteta na kom studiraju, veličine mesta iz kog potiču, kao i uzrasnih grupa, korišćena jednofaktorska analiza varijanse.

3 REZULTATI SA DISKUSIJOM

U Tabeli 2 prikazana je deskriptivna analiza odgovora ispitanika na korišćenom instrumentu.

Tabela 2 - Deskriptivna analiza odgovora ispitanika (N = 260)

	N	AS	SD	Min	Max
Ukupan skor na korišćenom instrumentu	260	40.7	7.05	26	80

Deskriptivnom analizom prosečnih vrednosti ostvarenih na korišćenom instrumentu, uočljivo je da su studenti iz uzorka izrazito anksiozni ($M = 40.7$), imajući u vidu da je svaki skor iznad 36 indikacija prisustva anksioznosti.

Naši rezultati ukazuju na značajno veće prisustvo anksioznosti kod studenata u poređenju sa rezultatima koji su dobijeni u Hrvatskoj, prema kojima je prosečna vrednost na podskali anksioznosti za studente $M = 10.89$ (Marić, 2021). Istraživanja u svetu potvrđuju naše rezultate, pa tako američki studenti pokazuju umereni do teški nivo anksioznosti (Wang et al., 2020), dok 21.3% ispitanih studenata u Kini doživljava blagu anksioznost, 2.7% umerenu anksioznost i 0.9% tešku anksioznost (Cao et al., 2020; Crawford & Henr, 2003).

U Tabeli 3 prikazane su razlike između ispitanika različitog pola na korišćenom instrumentu.

Tabela 3 - Razlike između ispitanika različitog pola

	N	AS	SD
Ženski pol	240	40.96	7.23
Muški pol	20	37.63	2.98

Radi utvrđivanja razlika u prisustvu anksioznosti između ispitanika različitog pola, korišćen je t-test za nezavisne uzorke. Rezultati t-testa za nezavisne uzorke ukazuju na to da postoje statistički značajne razlike između ispitanika različitog pola ($t = 1.99$, $df = 17.99$, $p = .004$), odnosno da su osobe ženskog pola ($AS = 40.96$) anksioznije od osoba muškog pola ($AS = 37.63$).

Rezultati istraživanja sprovedenog u našoj zemlji potvrđuju naše nalaze, pri čemu je kod ispitanica prisutnija anksioznost u odnosu na njihove kolege muškog pola (Kovačević i sar., 2022). Ovi nalazi su potvrđeni i inostranim istraživanjima, prema kojima se pojava anksioznih problema češće vezuje za ženski pol (Chang et al., 2022; Wang et al., 2020).

U Tabeli 4 prikazane su razlike ispitanika na primenjenom instrumentu, a u odnosu na fakultet koji studiraju.

Tabela 4 - Razlike između ispitanika u odnosu na fakultet koji studiraju

	N	AS	SD
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju	75	41.24	.90
Učiteljski fakultet	65	41.35	.80
Filozofski fakultet - psihologija	57	38.96	.93
Viša vaspitačka škola	63	40.95	.83

Radi utvrđivanja razlika između studenata koji pohađaju različite fakultete humanističkog usmerenja, a u pogledu prisustva anksioznosti, korišćena je jednofaktorska analiza varijanse. Rezultati jednofaktorske analize varijanse ukazuju na to da ne postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji pohađaju različite fakultete ($F = 1.52$, $df1 = 3$, $df2 = 256$, $p = .21$).

Naši rezultati su u saglasnosti sa rezultatima Kovačevića i saradnika (2022), koji ukazuju na to da studenti iz polja društveno-humanističkih nauka imaju najzastupljenije osećanje anksioznosti, u poređenju sa drugim fakultetskim grupacijama, dok su depresija i stres približno jednako prisutni kod sstudenata svih fakultetskih usmerenja. Takođe, isti autori u svom istraživanju dobijaju da je kod studenata društveno-humanističkih nauka prisutna teža anksioznost, pri čemu se ona uglavnom povezuje sa osećajem malaksalosti i osećaja straha bez razloga, paničnog stanja, drhtavice i respiratornih poteškoća.

U Tabeli 5 prikazane su razlike između ispitanika u odnosu na veličinu mesta iz kojeg potiču, a u pogledu postignuća na korišćenom instrumentu.

Tabela 5 - Razlike između ispitanika u odnosu na veličinu mesta porekla

	N	AS	SD
Više od 500.000 stanovnika	56	40.46	.78
100.000-500.000	39	39.74	.93
50.000-100.000	53	41.13	1.19
10.000-50.000	54	41.44	1.05
Manje od 10.000 stanovnika	58	40.48	.89

Radi utvrđivanja razlika između studenata koji potiču iz različite veličine mesta porekla, a u pogledu prisustva anksioznosti, korišćena je jednofaktorska analiza varijanse. Rezultati jednofaktorske analize varijanse ukazuju na to da ne postoji statistički značajna razlika između ispitanika u odnosu na veličinu mesta iz kojeg potiču ($F = 0.40$, $df1 = 4$, $df2 = 255$, $p = .81$).

Nismo se susreli sa drugim istraživanjima koja su se bavila pitanjem razlika između ispitanika u odnosu na veličinu mesta porekla, ali smo naišli na podatke koji sugerišu da život u urbanoj sredini predstavlja zaštitni faktor u pogledu anksioznosti (Cao et al., 2020), dok su studenti koji borave u ruralnim oblastima skloniji da razviju anksioznost (Chang et al., 2020).

U Tabeli 6 prikazane su razlike između ispitanika u odnosu na uzrasne grupe kojima pripadaju, a u pogledu postignuća na korišćenom instrumentu.

Tabela 6 - Razlike između ispitanika u odnosu na uzrasne grupe kojima pripadaju

	N	AS	SD
18-25 godina	214	40.88	.48
26-35 godina	32	40.41	1.32
36-60 godina	14	38.64	1.59

Radi utvrđivanja razlika između studenata različitih uzrasnih grupa, a u pogledu prisustva anksioznosti, korišćena je jednofaktorska analiza varijanse. Rezultati jednofaktorske analize varijanse ukazuju na to da ne postoji statistički značajna razlika između ispitanika u odnosu na uzrasne grupe kojima pripadaju ($F = 0.69$, $df1 = 2$, $df2 = 257$, $p = .50$).

U prethodnim istraživanjima sprovedenim u našoj sredini pokazalo se da su studenti osnovnih akademskih studija skloniji osećanjima anksioznosti od studenata master akademskih i doktorskih akademskih studija (Kovačević i sar., 2022), što je u suprotnosti sa našim rezultatima gde je dobijeno da ne postoje razlike između različitih uzrasnih grupa ili nivoa studija.

4 ZAKLJUČAK

U našem istraživanju dobijeno je da su svi studenti za vreme pandemije virusa COVID-19 osećali izrazito visok stepen anksioznosti. Takođe, dobili smo da su studentkinje anksioznije od studenata, dok se tip fakulteta koji ispitanici pohađaju, zatim veličina mesta iz kojeg potiču, kao i pripadnost različitim uzrasnim grupama nisu pokazali kao prediktori anksioznosti.

Kao najveće ograničenje ovog istraživanja ističemo neujednačenost uzorka po pitanju svih socio-demografskih varijabli, posebno po pitanju pripadnosti različitim uzrasnim grupama, kao i po pitanju polne pripadnosti, što ističemo kao najveću preporuku za buduće istraživače, odnosno implementaciju istraživanja nad ujednačenijim uzorkom, a u kom bi se primenjivao isti instrument. Takođe, kao još jedna od preporuka ističe se poređenje anksioznosti, ali i nekih drugih pokazatelja problema u domenu mentalnog zdravlja studenata, kao što bi bio na primer kvalitet života.

Od velike je važnosti osigurati besplatne servise podrške mentalnom zdravlju svim studentima, a pogotovu studentima koji pohađaju fakultete humanističkog usmerenja, imajući u vidu da se pokazalo da su studenti za vreme pandemije COVID-19 virusa bili veoma anksiozni.

5 LITERATURA

- [1] American Psychiatric Association (APA). (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 4th ed. Washington: DC.
- [2] Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & J. Zheng (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*. doi: 10.1016/j.psychres.2020.112934.
- [3] Chang, J., Yuan, Y. & D. Wang (2020). Mental health status and its influencing factors among college students during the epidemic of COVID-19 – abstract in english. *Nan Fang Yi Ke Da Xue Xue Bao*, 40(2), 171-176.
- [4] Kovačević, J., Jačova, Z., Ristovska, L. i V. Radovanović (2022). *Anksioznost, stres i depresija kod studenata u vreme pandemije COVID-19*. Trendovi razvoja: „Univerzitetsko obrazovanje za privredu“, Kopaonik, str. 285-288.
- [5] Lakić, B., Račić, M. i S. Stoisavljević-Šatara (2007). *Anksiozni poremećaji*. U Ravizija i unapređenje kliničkih vodiča za primarnu zdravstvenu zaštitu. Beograd: Bonex Inženjering.
- [6] Latas, M., Pantić, M. i D. Obradović (2010). Analiza predispitne anksioznosti studenata medicine. *Medicinski pregled*, 63(11-12), 863-866.
- [7] Lenz, V., Vinković, M. i D. Degmečić (2016). Pojavnost depresije, anksioznosti i fobija u studentskoj populaciji Medicinskog i Pravnog fakulteta u Osijeku. *Socijalna psihijatrija*, 44, 120-129.
- [8] Lučev, E. (2006). *Anksioznost i depresivnost kod cerebrovaskularne bolesti*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet.
- [9] Marić, A. (2021). *Utjecaj pandemije COVID-19 na mentalno zdravlje studenata*. Diplomski rad. Sveučilište u Rijeci: Medicinski fakultet.
- [10] Pavlović, A., Ivanišević, A., Radišić, M. i A. Lošonc (2021). *Uticaj COVID-19 i on-line učenja na visoko obrazovanje u Srbiji*. Trendovi razvoja: „On-line nastava na Univerzitetima“, Novi Sad, str. 189-192.
- [11] Štrkalj Ivezić, S. i A. Vuković (2007). Nemedikamentozno liječenje anksioznih poremećaja. *Anksiozni poremećaji*, 13(71), 88-93.
- [12] Wang, X., Hegde, S., Son, C., Keller, B., Smith, A., & F. Sasangohar (2020). Investigating Mental Health of US College Students During the COVID-19 Pandemic: Cross-Sectional Survey Study. *Journal of Medical Internet Research*, 22(9).
- [13] World Health Organization (WHO). (2020). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Weekly Operational Update on COVID-19*. Geneva: World Health Organization.